

MARIN DRŽIĆ I MAVRO VETRANOVIĆ

Još jednom o »aferi« oko Držićeve »Tirene«

RAFO BOGIŠIĆ

I

SMATRA se sigurnim i utvrđenim da su glasovi o Držićevu plagijatorstvu Vetranovića nastali nakon prikazivanja *Tirene*, odnosno da je te glasove izazvala upravo ta Držićeva pastorala.¹ Takvo mišljenje ustalilo se zbog svega onoga što je Vetranović kazao u svojoj *Pjesanci Marinu Držiću u pomoć*.² Rešetar je svojevremeno posebno upozorio na one Vetranovićeve rečenice i izjave koje se nedvosmisleno odnose upravo na *Tirenu*.³ Nitko nije posumnjao da je ta Držićeva pastorala izazvala poznatu polemiku.

Pa ipak, nije baš apsolutno sigurno da je samo *Tirena* bila povod nesporazumu, sumnji i kleveti. Istina je da je Vetranović u svojoj *Pjesanci* mislio na *Tirenu* u cjelini i na pojedinosti iz *Tirene*, ali bi se moglo pomisliti da je Vetranović želeći braniti Držića izabrao upravo *Tirenu* kao najsretniji primjer Držićeve opće sposobnosti i umještosti. Ističući to djelo Vetranović je mogao imati želju da pokaže kako je Držić pravi pjesnik koji zaslužuje čast i priznanje i koji »nikoga ne potkrada«. *Tirena* mu je mogla poslužiti kao ilustracija te tvrdnje, kao ilustracija Držićeve umjetnosti, a ne kao djelo u koje se posumnjalo.

Kolikogod ovakve spekulacije mogu biti privlačne, one neće mnogo promijeniti stvar. Zato se na njima nećemo ni zadržavati.

¹ O »aferi« oko *Tirene* pisali su mnogi istraživači. Radili su to uglavnom usputno govoreći o općim suvremenim književnim pitanjima, o Držiću ili Vetranoviću, te o počecima i razvoju kazališta i drame u Dubrovniku. Posebno o napadima na Držića pisao je u novije vrijeme Jakša Ravlić (*Marin Držić i njegovi napadači 1548*, »Književnik«, II, 12, Zagreb 1960) navodeći i mišljenja drugih književnih historičara.

² Vetranovićeve pjesma objavljena je u izdanju Starih pisaca hrvatskih, knj. III, 1. dio, Zagreb, JAZU, 1871, str. 208–212. Pjesma ima 132 osmerca.

³ U Uvodu u *Djela Marina Držića*, SPH, VII. Drugo izdanje. Zagreb 1930. Posebno u poglavlju 51.

Ističući Držićevu *Tirenu* Vetranović je sposobnost i autohtonost autora utvrđivao i ilustrirao na planu ljubavne, petrarkističko-pastoralne poezije. Drukčije i nije moglo biti jer se usporedba između Držića i Vetranovića ne može praviti na planu komedija: njih u Vetranovića nema, ili na planu refleksiono-religiozne poezije koje opet nema u Marina Držića. Preostaje ljubavna i pastoralna poezija koju su uspješno gajili i jedan i drugi pjesnik, samo su Vetranovićeve ljubavne pjesme izgubljene. Nije međutim nimalo sigurno da su sačuvane i sve Držićeve ljubavne pjesme. Ipak u tom pogledu nema poteškoća jer sačuvana su i u jednoga i u drugoga upravo ona djela iz petrarkističko-pastoralnog kompleksa koja su ih približavala i povodom kojih je, po svemu se čini, i došlo do nesporazuma. To su u Vetranovića pastirska prikazanja (Prvo i Drugo) i *Posvetilište Abramovo*, a u Držića pastirske igre, u prvom redu *Tirena*. Opet smo dakle, u svakom slučaju, na *Tireni*. Osim toga ova Držićeva pasterala upravo je uzorak onog i onakvog književno-scenskog djelovanja koje je prema suvremenom dubrovačkom pjesničko-kazališnom vrednovanju bilo u najvećoj mogućoj cijeni.⁴

Treba uočiti da u ovo vrijeme kad je napadnut i kad se brani Držić nije bio baš potpuni početnik (*Tirena* je prikazana 1549), pa i zbog toga ne možemo biti sasvim sigurni da je »po srijedi« bila samo *Tirena*, kao što ne možemo biti sigurni da je onih dvadesetak ljubavnih pjesama što je »ljuveno cvileći« Držić napisao. U pjesmi *Svitlomu i vridnomu vlastelinu Sabu Nikulinovu*⁵ on kaže za sebe da je onaj »pri vodi u slavnoj dubravi ki s vilam dan vodi« i zatim u istoj pjesmi napominje otvoreno i razumljivo:

– slavici od gore jur pjesni më znaju,
od zore do zore na kê mi otpivaju. (22–23)

Pjesmu zaključuje tvrdnjom kako ga »nika vil uresa prislavna ... lipotom zaveza ... na pjesni ljuvene da se dam sasma vas, u pjesneh da svu čas od svita postavim« (68–69). U Prologu *Tirene* (prvom!) također je veoma određen. »Rika«, »hladenac« i »dubrava« već su konkretizirani: to je Rijeka (Ombla) u neposrednoj dubrovačkoj okolini gdje je Držić, to sâm izričito naglašava, često boravio i »skladao pjesni«. Kaže za sebe:

*Taj mladac sad pjesni tej spijeva kraj rike
da ljudem duh bijesni od slasti tolike. (127–128)*

⁴ O odnosu dubrovačke publike prema pastirskoj igri može se zaključivati prema prologu *Skupa* (SPH, VII) gdje doznajemo kako je u Dubrovniku u to vrijeme pastirska igra bila veoma popularna.

⁵ Držićeva »obranbena« pjesma objavljena je među ostalim Držićevim djelima u 7. knjizi Starih pisaca hrvatskih (Zagreb 1930). Pjesma ima 76 dvostrukorimovanih dvanaesterca.

I, uopće govoreći, u ovom prvom prologu *Tirene* Držić nekako previše govori o sebi, kao da želi svoje sugrađane informirati, kao da im želi »objasniti« kako je on zaista pjesnik koji se ozbiljno dao tom poslu, koji se trudi i radi, koji često boravi »pri vodi«, kod »rike«, blizu »hlandenca«, kako tamo »opći s vilama«, kako to zapravo nije ništa neobično, kako su »i stari njegovi vodu tuj pili«, posebno Džore.⁶

Iznenadilo bi nas ovako pretjerano »informiranje« o sebi, shvatili bismo to kao hvalisanje kad ne bismo pretpostavljali da je takav stav zapravo odgovor na očitovanu nesklonost koja se u Dubrovniku javila i prije *Tirene*. Ipak, sva je prilika da su ti glasovi tek nakon *Tirene* ojačali, da su se nakon *Tirene* zaokružili i poprimili za Držića neugodne dimenzije.

To kao da dokazuje i Prolog (drugi) napisan poslije prvog prikazivanja *Tirene*.⁷ Držić opet »informira« o svojoj pjesničkoj afirmaciji. Vlah Obrad opširno priča kako je bio prisutan »kraj rike« kad je »njeka vil prisvitla uresa« darovala Držiću »diplu izbrane« da »kraj rike na travi Dubrovnik slavni grad svireći proslavi« (109–110). On dalje priča kako mu o Držićevu susretu s vilom mnogi Dubrovčani nisu vjerovali. Odgovorili su mu da oni znaju Držića, znaju da je želio poći u Italiju zbog književne naobrazbe (»priko mora tamo ki uči sviriti«, 124). Zbog toga, zbog odlaska na studij, misle oni, Držić je prekinuo s pisanjem pjesama (»komu se raspuknu sviraoca učeći, a grlo zamuknu«, 125–126), ali je time, odgovaraju dalje »mnozi« Dubrovčani, Držić prekinuo i jedno za njega nepovoljno natjecanje:

– a grlo zamuknu u gradu hoteći
s pjevaoci boljima glasom se natjecat
visok glas tko ne ima, s kojim ga ni spjevat. (126–128)

Sva je prilika da ovim pakosnim primjedbama treba otkriti i historijat ogovaranja Držića u svezi s Vetranovićem.

Obrad, tj. Držić, čitamo dalje u drugom prologu, nije se smeo zbog ovakva odnosa prema »novom« pjesniku. Sam pjesnik je nakon povratka iz Italije svojim ponovnim nastupom pokazao koliko vrijedi i time privukao publiku.

Ma kad on dođe, pak i poče sviriti
tuj, kako manen, svak ide ga sliditi. (129–130)

Obrad, tj. Držić, iz taktičkih razloga nameće kao gotovu činjenicu Držićevu konačnu afirmaciju u Dubrovniku, što nakon *Tirene* i nije bilo

⁶ Ovaj prvi prolog napisan je, dakako, za prvo izvođenje *Tirene*, ono koje je omeo vjetar. Nalazi se među Držićevim djelima, u sklopu *Tirene*.

⁷ Drugi prolog objavljen je »izvan« *Tirene*, ali također među Držićevim djelima (SPH, VII).

daleko od istine. To, dakako, svjedoči i o autorovoj sigurnosti u sebe, ali, kao što znamo, ni nakon povratka iz Italije, ni nakon *Tirene*, klevete o »potkradanju« nisu prestale. Naprotiv, one su, kao što znamo iz *Vetranovićeve* pjesme, i poslije *Tirene* bile oštre.

2

Zašto se baš povodom *Tirene* u Dubrovniku mogao »zaokružiti« glas da je Držić plagirao *Vetranovića*? Zašto je baš ova Držićeva prva i najpopularnija pastirska igra mogla izazvati mišljenje o Držićevoj nesamostalnosti? Što ima u *Tireni* što je gledaocce moglo podsjetiti na *Vetranovića* i utvrditi pomisao kako je Držić zapravo imitirao svog starijeg i u onaj čas daleko najpopularnijeg dubrovačkog pjesnika?

Dva su osnovna puta kojima su kretali istraživači u nastojanju da se na ovo pitanje odgovori. Jedan je put onaj koji je inaugurirao Milorad Medini, a koji relaciju zamišlja između dvaju stvarno postojećih sličnih djela. Taj istraživač je bio mišljenja da je *Vetranović* zaista bio napisao jednu pastirsku dramu, a Držić je onda to djelo preradio, proširio, usavršio. Medini je čak *Vetranovićevo* djelo vidio u prva tri čina Držićeve *Tirene* koji se, prema Mediniju, stilom i strukturom razlikuju od preostala dva čina djela.⁸

Već je Milan Rešetar uvjerljivo utvrdio kako je »Medini slabo opravdao tu svoju misao«, i kako se ne može zamisliti da bi Držić »za živa *Vetranovića*« – »iznosio njegovu pjesmu kao svoju«. ⁹ Isto tako Rešetar je pokazao kako nije nimalo uvjerljivo ni Vodnikovo nagađanje kako je *Vetranović* istovremeno pišući *Pilgrina* u kojemu se javlja vila *Tirena* mogao zbog toga privući na sebe pažnju gledalaca (i čitalaca) Držićeve pastirske igre.¹⁰

U novije vrijeme Franjo Švelec je izrekao tvrdnju da je na temelju onoga što smo u »slučaju« Držić – *Vetranović* doznali morala u Dubrovniku prije Držićeve *Tirene* »postojati još neka danas nama nepoznata Mavrova drama, vjerojatno pastorala, koja je imala nešto zajedničko s *Tirenom*.¹¹ Švelec je, također, izrekao misao da je s obzirom na paralelu između *Tirene* i *Vetranovićeve* dramskih tekstova »stanovito značajnije za Držića mogao imati jedan prizor u *Vetranovićevoj Posvetilištu Abramovu* (skazanje IV, govor 8) u kojem pastir pošto se napio mlijeka „popleska po šiji“ – „mekušaštu“ Kujaču na što se ona i njezina prijateljica Gojsava oštro izderu na preslobodnog pridošlicu; i eventualno ona scena u *Lucićevoj Robinji* u kojoj sluškinja, gotovo u stilu eruditne ko-

⁸ Milorad Medini, *Pjesme Mavra Vetranovića i Marina Držića*, Rad JAZU, knj. 176, str. 156–158.

⁹ Cit. djelo.

¹⁰ Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb 1913, str. 164.

¹¹ Franjo Švelec, *Mavro Vetranović. II. Književni rad*. Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. VI–VII, str. 319–393. Zagreb 1960.

medije, priča svojim prijateljicama, u pomalo opscenom tonu, o susretu Derenčina i Robinje u gostinjskoj sobi.¹² Švelec dakle, pomišljajući na Vetranovićevo *Posvetilište Abramovo* i Lucićevu *Robinju*, misli na pojave običnih, šaljivih, »narodnih« scena sa sluškinjama koje je Držić tako »volio«.

Poseban ogranak ovoga »stvarnog« puta u proučavanju našega pitanja bio bi onaj koji je uočio Leo Košuta.¹³ Taj istraživač smatra da se Marin Držić u *Tireni* odazvao Vetranovićevo pozivu dubrovačkoj mladosti »da pomodne ezoterične i neoplatonističke motive o Ljubavi, Dijani, Kupidonu i sl. shvati kao alegonije kršćanskih istina« (*Pjesanca mladosti* i *Pjesanca druga mladosti*). Držić je, prema Košuti, vilu Tirenu zamislio kao personifikaciju »neoplatonističke Caritas«, pa je čak u 5. činu i uveo lik remete da »patetično izgovori skraćene i preradene Vetranovićeve stihove« iz *Pjesanca druga mladosti*, u kojima se pozivaju ljudi da »k nebesim dvignu oči« i »ostave tamnosti«. To treba da se zbude zajedno s oživljavanjem mrtve Tirene.

Ne može se poreći da u nastupu Remete u *Tireni*, u njegovu sudjelovanju i »komentar« oko oživljavanja Tirene ima povoda za određeno alegorijsko poimanje pojave umiranja i oživljavanja morske nimfe. Ipak, nekako je teško pomisliti da bi upravo »otuda . . . nastala optužba o plagijatu«, kako zaključuje Košuta. Držić je u toj sceni uveo Remetu, stavio mu u usta Vetranovićevo misao pa je, dakle, i ovdje kao i u drugim »kradama« (npr. u *Skupu*) postupio sasvim otvoreno i pošteno. Ne bi se isključivo zbog te pojedinosti javila u Dubrovniku optužba i čitav dobro nam poznati odnos između Držića i jednog, iako manjeg dijela Dubrovčana. Ne bi se, zacijelo, zbog te pojedinosti rodila optužba ni o plagijatu *Tirene*. Mora biti da su uzroci bili dublji i složeniji.

Drugi jedan put u istraživanju i otkrivanju podrijetla »afere« oko *Tirene* dobro je naslutio i uočio Jakša Ravlić. Čitajući na svoj način Vetranovićevo apostrofiranje »plemeniti Dubrovčani«, Ravlić misli da je Držić »sigurno već u ranoj mladosti kritizirao i napadao raskalašenu vlasteosku mladost« pa se time već rano zamjerio mladima vlasteličićima. S tim u vezi Ravlić u antagonizmu jednog dijela Dubrovčana prema Držiću vidi i klasne izvore, mržnju i podozrenje vlastele prema jednom pučaninu. Uočavajući pak kako se Vetranović u svojoj pjesmi obraća »mladosti dubrovačkoj«: »ki pojete rajske pjesni«, i kako Marin Držić, braneći se, tvrdi da njegove kritičare pokreće »nenavis«, Ravlić pretpostavlja da su Držićevi napadači (ili barem neki od njih) bili i sami pjesnici, ali – »slabi stvaraoci«.¹⁴

¹² Franjo Švelec, *Komički teatar Marina Držića*, Zagreb 1968, str. 49.

¹³ Leo Košuta, *Il mondo vero e il mondo a rovescio in »Dundo Maroje« di Marino Darsa (Marin Držić)*. Estr. Ric. slavist., XII (1964), Roma 1965. Studija je objavljena i u hrvatskom prijevodu u časopisu »Mogućnosti«, br. 11 i 12, Split 1968. Vidi o »optužbi« na str. 1358, posebno u bilj. 18.

¹⁴ Jakša Ravlić, cit. dj. 68.

Ovu »konkretnu« tezu na svoj način razvio je i »obradio« Milan Ratković. Raspravljajući o tome kojemu Držićevu djelu treba dati kronološki primat Ratković misli (ima za to i argumenata)¹⁵ da je prva Držićeva drama bio *Pomet* a ne *Tirena* kao što je mislio Rešetar¹⁶ a zatim i drugi i da je prve protivnike u Dubrovniku Držić stekao prikazivanjem *Pometa* na što je i sam upozoravao u prologu *Dunda Maroja*. U *Tireni* je, već u prologu (dakako, prvom) pokušao ublažiti svoju kritiku dubrovačkih odnosa – »ne želeći dalje izazivati svoje sugrađane protiv sebe« (M. R.). Ipak, i u *Tireni* je rekao koju riječ kritike pa je uvrijeđeni dio publike jedva dočekao prigodu i čas da se »određenije« obori na autora. Učinili su to tvrdnjom o plagijatorstvu (M. R.).

Kao što se vidi, ovakvo traženje izvora »afere« oko *Tirene* zanimljivo je i suvislo. Ono svakako predstavlja jedan, onaj opći, dublji i pravi aspekt odnosa između Držića i onog dijela Dubrovčana koji mu »od prvog časa« nije bio sklon, a koje je on »kasnije« nazvao »ljudima nahvao«. Međutim, i ovaj opći odnos, ovaj opći put ne prijeći nas da i dalje postavljamo pitanje o tome postoji li i neki stvarni (reklo bi se konkretni) razlog koji bi opravdavao pomisao o vezi između Držićeve pastorale i nekog Vetranovićeve djela. Postoji li u Vetranovićevu opusu, u njegovu dramskom opusu, neko djelo za koje se mogao »uhvatiti« onaj Držiću neskloni dio dubrovačke publike?

Ovo pitanje nije zanimljivo samo zbog toga što se radi o jednoj aferi, o književnoj polemici (prvoj u hrvatskoj književnosti), o jednom slučaju u književnom i kazališnom životu starog Dubrovnika. Pitanje može biti zanimljivo i s aspekta proučavanja prvih početaka hrvatske drame. Upravo to i jest najvažnija strana pitanja.

3

VETRANOVIĆEVO *Posvetilište Abramovo* je crkveno prikazanje i ono, barem na prvi pogled, nema nikakve veze s pastirskom igrom, odnosno s konvencionalnom pastoralom. Međutim, Mavro Vetranović je bio neobično kompleksan autor. Njegova književna inspiracija bila je mnogostruka, i pažljivije čitanje njegovih djela dovodi do zaključka kako je veliki broj Vetranovićevih stihova zaista nadahnut suvremenim političkim, religiozno-pedagoškim, društvenim i filozofskim preokupacijama, ali ovaj je pjesnik bio obuzet i petrarkizmom i idiličnim pastirstvom suvremene literarne manire.¹⁷

¹⁵ Milan Ratković, *Pomet ili Tirena*, »Dubrovnik« XI, br. 1 1968, str. 49–53.

¹⁶ Rešetar je zaista u nekoliko navrata isticao svoje uvjerenje o prvenstvu *Tirene* ali je ipak pomislio i na mogućnost da je *Pomet* bio prvi. (M. Rešetar, cit. mj. XCVI). I Leo Košuta (cit. dj.) smatra *Pometa* prvim Držićevim djelom.

¹⁷ Vidi o tome posebnu raspravu *Pastoralni elementi u djelima Mavra Vetranovića*. Radovi Zavoda za slavensku filologiju u Zagrebu, 8, 1966.

Postoje elementi u stilu, odnosu i motivima koji Vetranovićevo *Posvetilište Abramovo* približavaju Držičevoj *Tireni*. Treba upozoriti na te elemente. Opravdanost »približavanja« dvaju djela omogućila bi nam da damo novi prilog u objašnjenju »afere« oko Držičeve *Tirene* ali bi također utvrdila i još jednu pojedinost u isticanju značenja domaće tradicije za prve korake hrvatske drame u Dubrovniku.

Odavno smo upozoreni kako je Vetranović umio da uoči prirodne ljepote.¹⁸ Švelec je svojevremeno dobro zaključio kako nitko prije Vetranovića »u Dubrovniku nije tako djetinjiski naivno otvorio svoje oči i svoje srce prirodi«.¹⁹ Pojedinosti u ljepotama prirode donio je sobom opći pastoralni kompleks kao nužnost vlastite manire. Ipak, u naših je renesansnih pjesnika taj opći topos, kao uostalom i mnoge druge pojedinosti pastore (npr. seljaci-pastiri), poprimio posebne, svojevrsne domaće karakteristike. Pojedinosti pejzaža u našoj pastoralni, npr. onaj u Dubrovniku podsjeća na stvarni pejzaž dubrovačke okolice gdje se u prisoju zaista naselila dubrava i lovor a po brijegu i gori polegao vrujes i pelin.

Neke pojedinosti u opisu prirode u Držičevoj *Tireni* podsjećaju na opise iz Vetranovićeve *Posvetilišta Abramova*. U tom pogledu našu pažnju posebno privlači Drugo skazanje Vetranovićeve drame.²⁰ Na mnogo mjesta u tom skazanju (činu) Vetranović je pokušao dočarati ljepotu prirode u »goni«, u »dubravi«, posebno onu ljepotu koja se ukazuje ujutro, u zoru, u svitanje dana. Zapravo čitavo Drugo skazanje *Posvetilišta* (oko 1500 stihova) intonirano je namjerom da se pokaže opijajuća ljepota prirode. Ne žaleći »truda« i ne bojeći se ponavljanja Vetranović je »neumorno« isticao ne samo pojedinosti ljepote nego i radost koja obuzima čovjeka koji se u toj sredini nađe.

Navest ćemo nekoliko takvih stihova:

*— proctil je svaki cvit u polju i u gori,
vjetrica ter kad ćuh tuj počne pršati,
hoće se s tijelom duh od slasti rastati;
er miris ishodi razliki gdi je cvijet
da duša zahodj deri na on svijet;
tijem, gospo, danica na prešu ishodi,
svijem zvijezdam danica i bijel dan izvodi.*

(SPH, IV-II, str. 259, dodatak u bilješki.)

¹⁸ Milan Rešetar, *Redakcije i izvori »Posvetilišta Abramova«*, Rad JAZU, knj. 237.

¹⁹ Franjo Švelec, *Mavro Uetranović. II. Književni rad*, str. 390.

²⁰ Vetranovićevo *Posvetilište Abramovo* objavljeno je u SPH, III, dio 2. Svoje crkveno prikazanje Vetranović je organizirao u pet »skazanja«, a svako skazanje dijeli se u »govore«. Držičeva *Tirena* ima pet ata (at = čin) bez podjele ata na manje cjeline.

- *i kada slavici počnu po javoru
istočnoj danici biglisat u zoru. (831-832)*

*A jutrom sunčan zdrak kad sine po gori,
mogal bi reći da se raj otvori,
da se raj otvori i višnja država,
i u plamu da gori sva s gorom dubrava. (903-906)*

- *jutarnja danica kû danak bio želi
sve cvijetje i travica da se njom veseli. (1027-1028)*

- *A ostale zeleni kê se tuj zelene
vazda se po sve dni mogu reć blažene,
razlik cvijet i trava u kih se nahodi,
što narav sazdava i zemlja što plodi,
ljubica najliše gdi casti i ruža,
gdi od slasti uzdiše srdačce i duša.
Još hoće tužan duh s tijelom se rastati,
vjetrica tihî ćuh kad počne prîati,
zagorjem gdi tako zamjerno na svit saj
ljuveno i slatko pronosi miris taj.
A kamò medni vrijes kî bludno zatravi
čovjeku svoju svijes mirisnom naravi? (1265-1276)*

- *u cvijetju i u kitju i u travi zeleni
i od ptica u petju pri vodi studeni. (1231-1282)*

- *gdi slavie poče pjet da s rajskom sladosti
duh zajde na on svijet od velje radosti,
prî zore najliše gdi u tom zagorju
ljuveno bigliše u jeliu i u borju. (1351-1354)*

Sarina službenica Kamprela osjećala je poseban užitak kad bi prije zore šetala čarobnim proplankom i dubravom:

- *s jutra bih ja takoj prî danka ustala
pri zdraci mjesečnoj ter ti bih šetala,
iz glasa pojući, gospoje pridraga,
slavica zovući da mi pjet pomaga . . .
ter zorom vjenačce sjedeći tuj splela
prî neg bi sunačce danica izvela.*

(1005-1009, 1025-1026)

I Držić je u *Tireni*, u prvom činu, opisao »goru«, posebno njezine čari i ljepote ujutro kad se priroda budi i u posebnom ugođaju svježine nudi na užitak.²¹ Dakako, Držićev opis nije opširan kao Vetranovićev, Držić se ne ponavlja i ne »opisuje« sve aspekte prirode u proljetno jutro ali oduševljenje Držićeve vile Tirene svojom općom »koncepcijom« a i u nekim pojedinostima podsjeća na »opisivanje« i oduševljenje Vetranovićevih, odnosno Sarinih djevojaka. Vila Tirena priča:

*Slatko ti je, bože moj, pri danka zorome
putovat ovakoj zelenom gorome;
travicom prolitje gdi polja uresi,
razliko i cvijetje gdi se svud umijesi;
gdi toli slavici ljuveno spijevaju,
regbi da danici razgovor taj daju;
a miriše gora ružicom odsvuda,
putniku umora ter ni čut ni truda;
a tihi vjetrici po poljeh igraju
i vrhe travici razbludno kretaju
studene vodice a šušnje odasvud
oko njih ptičice tiraju ljuven blud.
Miloga cvijetjica! oh, ljupko t' miriše!
od slasti dušica i srce uzdiše.
Slatko t' bi pri vodi na cvitju ovakoj
provodil tkogodi s kijem drazim život svoj. (215–230)*

Možemo, dakako, pomisliti da se radi o općem mjestu pastoralne manire, o »opisu prirode« koji je po logici konvencije morao biti isti ili sličan. Ali ako i prihvatimo takav stav, opet moramo imati na umu da je i ono što je u naših pjesnika bilo jedinstveno i zajedničko moralo od nekoga započeti, netko je morao biti prvi. Osjećamo da je u Držićevu opisu jutra u prirodi prisutan Vetranović. To kao da potvrđuju i neki zajednički izrazi ponegdje slično svrstani i u izričaje. Npr.

Držić:

– *a tihi vjetrici po poljeh igraju.*

Vetranović:

– *vjetrica tiha čuh kad poče pršati.*

Držić:

– *i vrhe travici razbludno kretaju.*

Vetranović:

– *vrh cvijetja na travi razbludno ter legoh.*

²¹ *Tirena* je objavljena zajedno s ostalim Držićevim djelima u SPH, VII.

U Vetranovićevoj a zatim i u Držićevoj »dubravi« čuje se trajno anđeoski glas rajske pjesme što, dakako, uvelike pridonosi određenom lirskom ugodaju. Vetranović pjeva:

– *gdje se tuj po vijek vas s velikom ljuvezni
anđelski čuje glas pojući u pjesni,
i rajske svirali.* (1447–1449)

O svojoj dubravi Držić pjeva u prologu *Tirene* pa kaže:

– *čuju se i pjesni tuj, brate, anđelske,
da duša uzbijesni od slasti tej rajske.* (117–118)

»Blizini« ovih stihova ništa ne smeta što je Držić svoju dubravu konkretizirao zamislivši je u kraju oko Omble, dakle u Rijeci dubrovačkoj u kojoj ni pjesni anđelske nisu neodređena i opća pojedinost idiličnog pastoralnog pejzaža nego su to pjesme koje u Rijeci skladaju dubrovački pjesnici.

Nije, konačno, nezanimljivo spomenuti da se upravo ovdje između dubrave–Rijeke u kojoj se čuju pjesni anđelske i oduševljenja *Tirene* prirodnim ljepotama ujutro Držić sjetio Vetranovića,²² sjetio se da upravo u tom času istakne kako postoji netko »u ovoj državi« koji »ovi grad pjesnima tim slavi«:

– *među ine jes jedan
remeta svet sade na školju bogom dan,
pričiste tej vile od voda studenih
koga su oblubile vrh mladac svih inih.* (153–156)

A možda u Držićevu naglašavanju kako Vetranović pjeva božju slavu i čast (»priprijeva i poje višnjega slavu i čas«, 158) treba vidjeti Držićevu pohvalu ne samo Vetranovićevim pobožnim pjesmama nego i *Po-svetilištu Abramovu*.

²² Tema i opis jutra u »gori« i »dubravi« u Vetranovićevoj poeziji zaslužuje osobitu pažnju. Ne samo zbog naglašene Vetranovićeve sklonosti prema prirodi nego i zbog vjerojatnosti da jedno kasnije »jutro«, ono u Gundulićevoj *Dubranci* sa svojim »tihim vjeticima«, »pršanjem«, »zrakom«, »cvjeticem«, »mirisom« i »danicom« koja treba da »objavi« dan, ima svoje prapočetke u Vetranovićevim »definicijama« toga časa. Ovo je tim vjerojatnije (a i značajnije) što je već utvrđena povezanost između Držićeve *Tirene* i *Dubravke* (Arturo Cronia: *Ascendenze della »Tirena« di Marino Darsa nella »Dubravka« di Giovanni Gondola*. Ric. slavist. IX, Roma 1961), pa bi onda Držić zapravo bio i u tom pogledu značajna karika u jednom jedinstvenom lancu koji je išao i razvijao se od pionirskih zahvata do zrelih baroknih rafiniranih ostvarenja. Sve to, dakako, još jednom utvrđuje značaj domaće tradicije i nedjeljivu povezanost raznovrsnih očitovanja u nastajanju i razvoju hrvatske književnosti.

U PROLOGU *Tirene* Držić slavi svoj Dubrovnik i posebno ističe zasluge vlastele. Na taj se način i veliki komediograf uključio u onaj tok pastorage u Dubrovniku koji je taj književni rod iskoristio i da slavi svoj grad. Želju da pohvali svoje sugrađane, posebno dubrovačke upravljače, mogao je, dakako, Držić i sam zamisliti i ostvariti. Ali dok čitamo stihove u kojima apostrofira vlastelu misao nam leti stihovima Mavre Vetranovića kojima je i on počeo svoju pohvalu upravljačima grada. Može sve to biti i u jednog i u drugog pjesnika nezavisno jedno od drugoga ali ne treba odbaciti ni mogućnost da je Držić kao i ostali Dubrovčani dobro pratio i poznavao književni rad Mavre Vetranovića i drugih pjesnika u Dubrovniku pa je svakako i prisustvovao prikazivanju i recitiranju scena koje su se u Dubrovniku u prvim decenijama stoljeća prikazivale.

Vetranović svoju pohvalu vlastele počinje ovako:

*O slavni vlastele, nu me sad slišate
po svijetu svud vele u slavi da sjate. (481–482)*

A Držić:

*Uidiš li ovi grad i vlastele ove?
Po svemu svitu sad dobro ime njih slove.*

Gornji Vetranovićeви stihovi su iz njegova Drugog pastirskog prikazanja u kojemu se kao što je dobro poznato javljaju pastir i vila koju će pastir-vlašić dovesti na prodaju u Dubrovnik i tu pokloniti dubrovačkom knezu.²³

Osim pojedinosti apostrofiranja vlastele treba pomišljati i na obadva pastirska prikazanja u cjelini kao na djela i scenske realizacije koje su mogle ostati u sjećanju mladog i pažljivog Marina Držića. Tako je npr. mogao u tim prikazanjima čuti i izričito naglašenu misao vile o razdaljini i ogradi između nje i siromašnog lovca-vlašića. Vila bez imalo uvijanja kaže da za nju misu »vlaški obori« ni »vlaška plandišta« nego »cvijetje i trava i luzi zeleni i lijepa dubrava i viri studeni« (451–452). A upravo na takav stav vila prema siromašnim vlašićima upozorava i Stojna, svoga sina u *Tireni*. Ne treba, međutim, zaboraviti da je i ovaj odnos nimfa-vila prema siromašnim pastirima-vlasima bio konvencionalni motiv pastoralne manire pa ga nalazimo već u eklogi Džore Držića²⁴ *Radmio i Ljubmir* i »posebno komentirana« u četvrtoj komediji Nikole Nalješkovića. Ipak pastoralni ugođaj u svoj širini, vile, satire i lovce vlašiće »opširno« prikazane u »dubravi«, opširno »opisanu«

²³ Vetranovićeва pastirska prikazanja objavio je nedavno A. Damić, u Građi JAZU, knj. 29, Zagreb 1968, str. 191–230.

²⁴ Ekloga *Radmio i Ljubmir* objavljena je u SPH, 33, Zagreb 1965, str. 87–96.

atmosferu »uzdisanja«, »cviljenja«, »uresa« i »mladosti vilinske« i također »opširno opisane« i prikazane ljepote oko »jezera slatkog« i »bistrog vrila« nalazimo prije Držića samo u Vetranovićevim pastirskim prikazanjima. Nalješkovićeve scene su kratki, oskudni »opisi«, u prvom planu je »događaj« a ne ugođaj idilične »dubrave« i »vode«. To je i razumljivo kad se ima na umu da je Nalješković u svojim kratkim scenama imao prvenstveno nimalo skrivenu namjeru da govori o aktualnim i gorućim pitanjima iz dubrovačkog života a ne da se zabavlja čarolijama proplanka i idile. Nalješković je bio pjesnik drukčijeg smjera, drukčijih zanimanja i mogućnosti.²⁵

Posebno lijepu pojedinost u Držićevoj *Tireni* predstavlja susret između vile i malog Dragića, koji je kao i drugi pri vili sve zaboravio pa želi samo nju. Ostavio bi i majku ako ga vila primi:

Za majku ne hajku, ja ću doć s tobome. (IV, 1282)

A upravo takve, izrazito »pastoralne« opasnosti bojala se i Sara, Izakova majka iz *Posvetilišta Abramova* dok je čekala povratak muža i sina. Među ostalim mogućnostima pomislila je kako bi joj sinčić mogao negdje u gori »pri vodi« susresti vilu i tamo ostati:

*– jeda si gdje zašal loveći kû vilu,
ter joj si sam zaspał trudjahan u krilu,
u sjenci zeleni, u cvijetju i travi,
pri vodi studeni od velje ljubavi. (2009–2012)*

Nije isključeno da je i Vetranovićev Izak bio neki daleki, možda i nesvjesno prihvaćeni uzorak nestašnom Dragiću. To bi se moglo pomisliti i s obzirom na drugog jednog nezrelog mladića, Grubišu, u *Uneri* i *Adonu* koji također zadaje mnogo brige zabrinutoj majci Vladi.²⁶ Sara je nestrpljiva i plače za Izakom:

*O dragi moj sinče, dušice ljuvena,
gizdavi jeljenče od luga zelena!
tko mi te usplaši i s majkom razdijeli,
što majku ne utaži da grozno ne cvijeli?
Orle zlatoperi kamo si poletil?
što majci zaperi u srce jadan stril?
Paune pozlatan kud zajde po travi?
jurve je treći dan da majku ostavi.*

²⁵ Sve ovo, dakako, ne znači da Nalješković nije ostavio traga u Držićevu djelu. Naprotiv, taj je trag vidljiv. O tome uvjerljivo piše i F. Švelec u svojoj knjizi *Komički teatar Marina Držića*, str. 42–47.

²⁶ *Venera i Adon* objavljena je u SPH, VII.

*Moj sivi sokole, mitaru prilijepi,
što majci na pole srdačce procijepi?
Kragujče gizdavi reci mi boga rad
u koj si dubravi loveći ostao sad? (1993–2004)*

Vlade, mati Grubišina u *Veneri i Adonu* svojoj zabrinutost za sinom izriče:

*Mlađahti sinko moj, djetece moje drago,
kuda mi ideš toj, moje velje blago?
kuda mi hoćeš poč, moje vito kobjice,
a majku hoćeš oć da roni suzice,
da tebe, sunačce, tvâ majka ne gleda
da majci srdačce tužno se raspada?
A ti zli čovječe kuda mi vodiš sad
toliko daleče branjenje moje u grad,
mu perlu, moj bosil, moj mio garopalak
koji sam ja gojil u staros mu štaćak? (70–79)*

I zatim, pridružujući se i ona Sari koja se boji da joj sina ne primami vila »u sjenci zeleni« i »pri vodi studeni«, očituje tu istu bojazan:

*– ne hodi mi takoj da te ne uzmu vile,
kê noćno kon vode, moj sinko ljubeni
tanačce izvode u gori zeleni. (85–88)*

»Realističke«, »obične«, »narodne« i »smiješne« scene u dramskih pisaca prije Držića svakako opravdano izazivaju našu pažnju. Samim postojanjem one se nameću kao mogući uzori Držićevu književnom i scenskom postupku.

Postoje međutim i stvarniji, izričitiji razlozi zbog kojih scena između pastira i Sarinih službenica na kraju *Posvetilišta* izazva našu posebnu pažnju. Postoje pojedinosti koje tu scenu izričito povezuju uz Držićevu *Tirenu*.

Kao što znamo pridošlica pastir bio je previše slobodan pa je vraćajući kutao Kujači učinio jedan nestašni pokret – »popleska ju po šiji« – i pri tome svoj postupak i »komentirao«:

– Kujača neboga što si mekušasta?! (2409)

Pastirov postupak izazvao je oštru reakciju u službenica. Ne samo da ga napadoše riječima nego mu zaprijetiše da će ga istući zbog toga što je nepristojan.

Reagiranje službenica kao da je smelo pastira. Pravda se i pri tome priča kako u njega, »gore« u selu, »u našem katunu« život nije tako

skučen, tako strogo kontroliran, u njih je »gore u selu« život ljepši, slobodniji, ljubav ne pozna besmislenih granica. O tome kako je u katunu pastir priča:

*U našem katunu, brižne se čuvale,
ne čine pobunu, kad se mladi šale,
neg tamo sve mome običaj imaju:
prije neg se uđome s mladci se štrkaju,
ter naše sve selo, pravo vam sada riječ,
vazda je veselo, er je tuj šalom smijeh,
tanci su i pjesni, glumac je bez broja,
velje su ljuvezni, rados je svakoja,
dijele se kitice i cvijetje ostalo. (2423–2431)*

Pastir Radat u *Tireni* na sličan način reagira na svojevrsnu izvještačenost petrarkizma »ka stavlja ljuvene u vječni nepokoj, u muke pakljene?!«. I on se u tom času sjeća svog sela i prirodnosti koja tamo vlada u odnosima:

*Ljubav je živiti s družinom junaci,
rujno vince piti s dobrim veseljaci,
popijevke veselo junačke spijevati
i gonit sve selo u igri stojati,
i tance na vrime s seljankam izvodit,
i igram takime blaženi dan vodit.
Nevjeste oto i mi tej lijepe gledamo,
besjedimo š njimi, tamašimo i igramo;
u igri štijpljemo gdino se prigodi,
i po šiji pleštemo i indje kadgodi. (1011–1020)*

Ovi stihovi podsjećaju i na Radmilovo pričanje iz ekloge Džore Držića *Radmio i Ljubmir*, kojim želi prijatelja Ljubmira vratiti natrag u selo:

*Gizdavih seljanka sada su sve hore,
ne svršiv još sanku rane ve pri zore.
Tuj surle, tuj dipli hitro im uzsvire
a bubanj najliplji uza nje udire.
A one t' bez vari u pjesnijeh dan traju
i tancem s ovčari pod ubrus igraju. (SPH, 33, 139–144.)*

Sličnost »izvještaja« u tri autora može, dakako, biti i rezultat iste teme koja se želi »opisati«: vedri i slobodni život na selu koji je, svakako idealiziran, mogao privući i naše pjesnike i poslužiti kao kontrapunkt izvještačenom životu u gradu. Ipak ima u Držićevim stihovima i pobližih određenja koja te stihove približuju Vetranovićevima. Tu je prije svega stih: »i po šiji pleštemo i indje kadgodi«, koji nas neodoljivo

vuče onom postupku Vetranovićevega pastira. »Proširivši« pleskanje (»i indje kadgod«) Držić i sam kao da priznaje kako je njegov stih nastavak nečega što je već rečeno.

Konačno i »kronološko razmišljanje« upućuje nas na veliku vjerojatnost da je poneka Vetranovićevega scensko-idilična reminiscencija mogla ostati »u uhu« mladog gledaoca Marina Držića. Svi istraživači su uvjereni da je Vetranović svoje scene pisao prije Držića. Jedan rukopis *Posvetilišta Abramova* datiran je 1546. godinom, dakle upravo svježe ispred *Tirene*.²⁷ Ne mijenja mnogo na stvari pitanje koja verzija *Posvetilišta Abramova* potječe iz te godine. Naprotiv, ako je zaista ispravno Rešetarovo mišljenje da je pet verzija *Posvetilišta* napravljeno za pet različitih predstava, onda je pogotovo u uhu Dubrovčana moglo ostati štogod od one atmosfere »gore« i »dubrave« koju su kasnije »vidjeli« i u Držića.²⁸ Nema zaista nikakva razloga da sumnjamo da je *Posvetilište Abramovo* a i *Pastirska prikazanja* Vetranović pisao prije nastanka Držićevih kazališnih djela. Za *Pastirska prikazanja* postoji čak opravdana pretpostavka da ih je Vetranović pisao u ranoj mladosti.²⁹

5

Što treba zaključiti o » aferi« oko Držićeva »plagijatorstva«, o događaju koji je izazvao Držićevu samoobrambenu pjesmu i Vetranovićevu pomoć svom mladom prijatelju?

Naše razmišljanje o čitavoj stvari grana se u više pravaca. Isto tako bit će raznovrsni i naši zaključci.

1. U renesansnom Dubrovniku Držića i Vetranovića književna i kazališna situacija bila je toliko zrela i već uhodana da se mogla pojaviti jedna izrazito književna afera. Ona je bila poprimila takve dimenzije da je izazvala određeno reagiranje obadva zainteresirana autora. Na svoj način »događaj« svjedoči da je u Dubrovniku u to vrijeme već

²⁷ RKP. JAZU I. b. 86. (Kukulj. 118) nazvan »Cvijetje Pjesnikah Ilirskih sabrao Ivan Kukuljević Sakcinski, 1840.« ima i »Posvetilište Abramovo prikazanje skladjeno po Marinu Daržiću Dubrovčaninu. Lita Gosp. 1546.« – Da je to prijepis sa starijeg predloška svjedoči pored ostalog i ono ikavsko »lita«. Ovaj rukopis bio je uočio već Armin Pavić (*Historija dubrovačke drame*, Zagreb, 1871, str. 97) a Rešetar je (Uvod u SPH, VII, LXXX) to datiranje prihvatio. On kaže: »Naš Držić dakle mogao je po svoj prilici još prije negoli je pošao u Italiju gledati u Dubrovniku na Polju ili Poljani (sadašnjem Gundulićevu trgu) koje Vetranovićevo crkveno prikazanje.«

²⁸ O raznim redakcijama *Posvetilišta* Rešetar piše u »Radu« 237. Rešetar misli da je Belcarijevu dramu *La Rappresentazione e Festa d' Abraam e d' Isaac suo figliuolo* Vetranović gledao (ne i čitao) dok je bio u Italiji (prije 1515. u Monte Cassino ili od g. 1517. za neko vrijeme u progonstvu, str. 69).

²⁹ V. o tome i R. Bogišić, *Mitološka igra Mavre Vetranovića*, Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku X–XI, s navedenom literaturom.

uvelike bilo sazrelo i ono svojevrsno humanističko vrednovanje po kojemu u toj inače materijalističkoj sredini književnost uživa određeni ugled i »čas«. Toga su u prvom redu svjesni Držić i Vetranović.

2. Vetranovićeva *Pjesanca Marinu Držiću u pomoć* ukazuje njezina autora u posebno zanimljivom i simpatičnom svjetlu. On se nije ustručavao ni pokazao »lijen« da svom prijatelju pjesniku priskoči u pomoć. Plemeniti i humanistički odnos Mavra Vetranovića, poznat nam dobro iz njegovih drugih djela, došao je do izražaja i u ovoj prigodnoj pjesmi.

3. Držićeva pjesma *Svitlomu i vridnomu vlastelinu Sabu Nikulinovu Marin Držić*, osim što svjedoči kako su klevete bile oštre i izrazite, mnogo govori i o samom Držiću, o naravi i karakteru tog čovjeka, o njegovoj izrazitoj ličnosti. Prije svega Držić nije čekao »skrštenih ruku« nego je jednom uglednom građaninu, vlastelinu (iz porodice Gundulić), napisao pismo znajući dobro da će on to pismo i drugima pokazati. Mudro se poziva na Vetranovića zaključujući pri tome da Vetranoviću ne treba njegove slave kao ni njemu Vetranovićeve. Sa svojim kleveticima obračunava se oštro, beskompromisno. Brani se uvjerljivo, siguran da je na pravom putu, da u njegovu postupku nema nikakve krađe. Pri tome očituje neskriveni ponos i uvjerenje da je književni uspjeh njegovih djela njegov lični uspjeh. Dva puta Držić u svom »obračunu«, svjestan svojih književnih mogućnosti, upozorava da će se još čuti o njemu (»neznano er ime još slavno bit more«, i: »A tko zna ako i sad i Držić, ištući steći čas, ovi grad prosvijetli pojući!«). Čvrstina stava i sigurnost uvjerenja očituju se i u naglašavanju kako ga nitko neće natjerati »da ikad ostavim sej pjesni«. ³⁰ Ukratko, pismo očituje trijeznog mislioca, uvjerenog borca, ponosnu ličnost, mudrog taktičara i poštenog književnika stvaraoca koji je prije svega osjetljiv na svoju čast:

*Može se, rijeti ću, darovat zlatan pas,
razumni plemiću, ma nigdar vridna čas. (39-40)*

Pored svega ostalog ova Držićeva pjesma značajna je i zanimljiva pojedinošću i ilustracijom rađanja, rasta i razvoja Držićeva ogorčenja i razočaranja što će imati strašni finale u pismima toskanskom vojvodi ljeti 1566. godine.

4. Reagiranjem jednog dijela Dubrovčana na književni nastup Marina Držića ima svoje razloge i povode. Razlozi su svakako dublje naravi. U Dubrovniku je postojalo »građansko« uvjerenje kako Grad već ima svog pjesnika (Mavra Vetranovića) koji pjeva i ljubavno-pastirske i pobožne stvari (»ni sada pjesnivac neg jedan zemaljska ki sklada i rajska u pjesan«) pa svaki novi pjesnik »slične« tematike »sigurno ponavlja«

³⁰ Živko Jeličić je dobro uočio neke bitne elemente u ovoj aferi a koji su karakteristični za upoznavanje Držićeve intime i kao takovi povezani i značajni za Držićev život u cijelosti. V. o tome: Živko Jeličić, *Marin Držić Vidra*, gl. III, Beograd 1958.

ono što je već rekao Vetranović. Osim ove, naoko »razumljive« i nekako psihološki prihvatljive konstelacije uvjerenja, sigurno je među stvarnim, dubljim razlozima klevete bio i onaj koji je proistekao kao osveta onog dijela Dubrovčana koji su se nalazili na udaru već od prvih Držićevih književno-scenskih nastupa. Ti ljudi sigurno su tražili povod da se Držiću »osvete«. Možda je među njima bilo i zavidnika profesije, pjesnika kojima je smetao Držićev uspjeh i Držićevo samouvjerenje. Možda im je takav Držić posebno smetao kao pučanin.

5. U književno-scenskom opusu Mavre Vetranovića postoje djela u kojima su kritičari mogli »otkriti uzore« za Držićeve motive i postupke. To su dva »pastirska prikazanja« i *Posvetilište Abramovo*, posebno Drugo skazanje tog prikazanja u kojem se daje opširna slika pastoralno-idilične atmosfere u »gori« i »dubravi«. Vetranovićevo djelo posjeduje pojedinosti koje su mogle ostati u Držićevu sjećanju, ali ono što je kritičare »uzbudilo« i »navelo« na zaključak o »plagijatu«, to je u prvom redu opći idilično pastoralni ugođaj proplanka s cvijetjem, ružicom, ljupkim mirisom, jutarnjom danicom, tihim vjetricima, razbludnim travicama, studenim vodicama, pastirima, vilama i vlašićima koji luduju za vilama, ugođaj koji je, dakako na svoj način, prisutan u Vetranovićevim »pastirskim prikazanjima« i u *Posvetilištu Abramovu*. Da bismo, dakle, objasnili uzbunu kritičara, ne moramo pretpostavljati nekakvu izgublenu Vetranovićevu pastoralu, premda, dakako, nije isključeno da je osim onoga što imamo Vetranović napisao i još neko scensko-pastoralno djelo.

6. Afera oko Držićeva »potkradanja« ima i svojevrsno značenje s obzirom na put i strukturu prvih pastirsko-scenskih, dakle kazališnih koraka u renesansnom Dubrovniku. »Događaj« potiče na razmišljanje, on kao što vidimo izaziva našu pažnju, naše pokušaje da »objasnimo«, da »uđemo u stvar«. Ali osim ove »poticajne snage« događaj zapravo inicira i pitanje kako su naši književnici stvarali, šta su nasljeđivali »u svojoj kući«, što su »unosili« izvana, a što su sami »otkrivali« i »izmišljali«. U tom pogledu zanimljiva je, svakako, i pomisao o alegoričnosti *Tirene*, o mogućnosti povezivanja njezine alegorije, ili barem jednog »dijela« te alegorije uz Vetranovićev i općekršćanski poziv da se neoplatonističke motive približe kršćanstvu. Ne treba posebno isticati kako smo s ovakvim pitanjima na samom izvoru studija o počecima i razvoju književnosti i drame u nas.